

Tomasz Berbeka

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

WPŁYW DOPLAT BEZPOŚREDNICH NA EFEKTY EKONOMICZNE PRODUKCJI ZBÓŻ W GOSPODARSTWACH RODZINNYCH

IMPACT OF DIRECT PAYMENTS FOR ECONOMIC EFFICIENCY OF CEREAL PRODUCTION IN FAMILY FARMS

Słowa kluczowe: opłacalność, dopłaty bezpośrednie, gospodarstwo rodzinne, produkcja zbóż
Key words: profitability, direct payments, family farm, cereal production

Synopsis. Jednym z najistotniejszych kryteriów funkcjonowania i warunkiem trwałości rodzinnych gospodarstw rolnych jest uzyskiwanie dochodów. Dochody determinowane są poziomem opłacalności produkcji – w tym produkcji roślinnej. Z uwagi na rolę zbóż w globalnej produkcji rolniczej w warunkach Polski i Dolnego Śląska przedstawiono wpływ dopłat bezpośrednich na wyniki ekonomiczne tego profilu produkcji. Badania potwierdzają wzrost znaczenia tego rodzaju wsparcia finansowego wraz ze spadkiem cen rynkowych produkcji roślinnej oraz wzrostem cen środków do produkcji rolniczej. Przy wysokich cenach zbóż w roku 2007 kwoty dopłat odegrały relatywnie mniej istotną rolę w stosunku do roku 2006.

Wstęp

Polska od 1 maja 2004 roku została objęta zasadami Wspólnej Polityki Rolnej UE. Prognozy ekonomiczne zakładały relatywnie większe straty producentów zbóż w stosunku do produkcji zwierzęcej i bezpośrednio wynikające z integracji. Sytuacja ekonomiczna gospodarstw wykazuje jednak duże zróżnicowanie ze względu na nieprzewidywalne zjawiska rynkowe oraz inne czynniki mające wpływ na opłacalność produkcji rolniczej. Poziom kosztów i jego relacja do przychodów ze sprzedaży płodów rolnych decyduje o konkurencyjności gospodarstw rodzinnych oraz ich trwałości. Produkcja zbóż w Polsce – na co wskazują dane GUS-u – odgrywa bardzo ważną rolę. Biorąc pod uwagę niekorzystne relacje cenowe dla producentów zbóż oraz drastyczny spadek opłacalności podstawowych gatunków roślin uprawnych – aktualna sytuacja wpłynie na likwidację części gospodarstw rodzinnych, czego wyrazem jest między innymi większa liczba ogłoszeń dotyczących sprzedaży ziemi rolnej oraz nastroje samych rolników.

Cel, zakres i metodyka

Celem opracowania było wskazanie poziomu opłacalności produkcji zbóż w latach 2006 i 2007 w gospodarstwach rodzinnych na Dolnym Śląsku. W roku 2008 przeprowadzono szczegółowe badania ankietowe z zakresu produkcji roślinnej na próbie 20 gospodarstw w północnej części Dolnego Śląska. Metodę kalkulacji kosztów zastosowano w odniesieniu do 4 zbóż: pszenicy, żyta, pszenżyta i mieszanki zbożowej – najczęściej uprawianych w badanych obiektach. Posłużono się ponadto danymi publikowanymi przez GUS, czasopismami branżowymi oraz ofertami przedsiębiorstw zaopatrzenia rolnictwa – w tym prowadzących skup płodów rolnych. Do opracowania wykorzystano metodę opisową i porównawczą [Kopeć 1983]. Do prezentacji danych wykorzystano technikę tabelaryczną.

Wyniki

W rejonie badań przeważa kompleks żytni słaby, który stanowi 41,6% powierzchni gruntów ornych. Warunki te predysponują ten teren do uprawy żyta, owsa i ziemniaków. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynosi 61,2 pkt, średni wskaźnik bonitacji – 0,83 [Ranoszek i in. 1994, Witek i in. 1993]. Od momentu objęcia Polski zasadami WPR istnieje wiele różnorodnych opinii z zakresu wpływu dopłat bezpośrednich na opłacalność produkcji rolniczej.

Dopłaty bezpośrednie są najbardziej prostą, a przy tym najdogodniejszą formą wsparcia rolników. Jedną z cech charakterystycznych jest ich powszechność i równość, gdyż są adresowane do wszystkich rolników dysponujących gospodarstwami o powierzchni, co najmniej 1 ha [Wojtasik 2006]. Dla potrzeb analizy badana populacja została podzielona na 3 grupy obszarowe. Pomimo istniejących warunków glebowo-klimatycznych w roku 2007 wyraźny był wzrost udziału pszenicy w strukturze zasiewów na niekorzyść żyta.

W badanych gospodarstwach największą wartość produkcji z ha zanotowano w przypadku pszenicy. Rok 2007 był specyficzny dla produkcji zbóż ze względu na bardzo wysokie ceny ich

Tabela 1. Opłacalność produkcji pszenicy w grupach obszarowych w latach 2006-2007 [zł/ha]

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw [ha]				
	1,0-10,0		10,01-30,0		30,01-50,0
Rok	2006	2006	2007	2006	2007
Wartość produkcji	1449,0	1787,1	3225,6	1593,9	3118,5
Koszty bezpośrednie	495,6	731,5	1167,6	708,4	1135,4
Nadwyżka bezpośrednia	953,4	1055,6	2058,0	885,5	1983,1
Koszty pozostałe razem	723,1	611,7	572,3	455,6	591,9
Suma kosztów	1218,7	1343,2	1739,9	1164,0	1727,3
Dochód brutto	230,3	443,9	1485,7	429,9	1391,2
Dotacje – dopłaty bezpośrednie	589,0	589,0	595,0	589,0	595,0
Wartość produkcji z dopłatami	2038,0	2376,1	3820,6	2182,9	3713,5
Wskaźnik opłacalności I	118,9	133,1	185,4	136,9	180,5
Wskaźnik opłacalności II*	167,2	176,9	219,6	187,5	215,0

* uwzględnia kwotę dopłat bezpośrednich w wartości produkcji.

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 2. Opłacalność produkcji żyta w grupach obszarowych w latach 2006-2007 [zł/ha]

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw [ha]				
	1,0-10,0		10,01-30,0		30,01-50,0
Rok	2006	2006	2007	2006	2007
Wartość produkcji	1218,0	2116,8	1218,0	2331,0	1228,5
Koszty bezpośrednie	2362,5	728,0	957,5	687,5	777,0
Nadwyżka bezpośrednia	528,0	623,0	490,0	1159,3	530,5
Koszty pozostałe razem	1554,0	700,5	1739,5	619,8	688,2
Suma kosztów	503,6	543,4	469,7	507,4	1347,8
Dochód brutto	1645,7	1191,1	1320,4	997,7	1130,4
Dotacje – dopłaty bezpośrednie	-129,8	471,1	26,9	1010,6	230,8
Wartość produkcji z dopłatami	1232,1	589,0	595,0	589,0	595,0
Wskaźnik opłacalności I	589,0	595,0	1807,0	2711,8	1807,0
Wskaźnik opłacalności II*	2926,0	1817,5	2957,5	90,4	128,6

Źródło: obliczenia własne.

(tab. 2). W przypadku uprawy tej rośliny nastąpił istotniejszy wzrost wskaźnika opłacalności w zakresie czasowym.

Z uwagi na potrzeby rynku lokalnego oraz profilu produkcji w gospodarstwach uprawia się także pszenżyto oraz mieszankę zbożową (tab. 3 i 4). Charakterystyczne są wyniki ekonomiczne produkcji pszenżyta, które są korzystniejsze w stosunku do żyta w grupie obszarowej 10-30 ha. We wszystkich przypadkach wskaźnik opłacalności przekroczył 100% (tab. 4).

Najniższe wartości produkcji zanotowano w przypadku mieszanki zbożowej (tab. 4). Najgorsze wyniki produkcyjne podobnie jak w przypadku innych zbóż wykazano w gospodarstwach naj-

zbytu w stosunku do lat poprzednich. Najwyższy dochód brutto osiągnięto w grupie obszarowej 10-30 ha, następnie 30-50 ha, najniższy zaś w grupie do 10 ha (tab. 1). Najkorzystniejszą wartość wskaźnika opłacalności I oraz wskaźnika opłacalności II (uwzględniającego kwotę płatności obszarowych) zanotowano w roku 2007 w jednostkach 10-30 ha – odpowiednio 185,4 i 219,6%.

W przypadku uprawy żyta odnotowano niższe wartości produkcji aniżeli pszenicy. Roślina ta odgrywała jednak dominującą rolę w strukturze zasiewów w badanych obiektach. W roku 2006 w gospodarstwach najmniejszych wykazano stratę brutto (-129,8 zł) oraz wskaźnik opłacalności na poziomie nieco powyżej 90%

mniejszych. W przypadku tej uprawy najkorzystniejsze wartości wskaźnika opłacalności w 2006 roku charakteryzowały jednostki przedziału obszarowego 10-30 ha, natomiast w roku 2007 przypadły dla gospodarstw największych.

Wymiernym efektem wpływu dopłat bezpośrednich na opłacalność produkcji zbóż jest między innymi przyrost wartości wskaźnika opłacalności pod wpływem zwiększenia produkcji o kwotę dopłat bezpośrednich (tab. 5).

Najwyższą dynamikę przyrostu opłacalności pod wpływem dopłat odnotowano w gospodarstwach najmniejszych 1-10 ha i dotyczyło to roku 2006. W przypadku gospodarstw śred-

nich i większych wartości średnie były jednakowe, ale wykazujące zróżnicowanie dla poszczególnych zbóż. W roku 2007 wpływ dopłat okazał się mniej istotny, a w szczególności w gospodarstwach 10-30 ha. Najmniejszy wpływ dopłat na efekty ekonomiczne uprawy zbóż wykazano w przypadku pszenicy. Na wyniki pozostałych zbóż płatności oddziaływały w zbliżonym zakresie, jednak najistotniej na mieszankę zbożową.

Tabela 3. Kalkulacja produkcji pszenżyta w grupach obszarowych w latach 2006 i 2007 [zł/ha]

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw [ha]				
	1,0-10,0		10,01-30,0		30,01-50,0
Rok	2006	2006	2007	2006	2007
Wartość produkcji	1128,8	1968,8	1411,2	3146,9	1234,8
Koszty bezpośrednie	2314,2	469,2	1051,8	525,0	897,0
Nadwyżka bezpośrednia	601,2	711,6	659,6	917,0	886,2
Koszty pozostałe razem	2249,9	633,6	1602,6	619,8	688,2
Suma kosztów	545,0	499,0	469,7	507,4	1089,0
Dochód brutto	1740,0	1070,0	1396,0	1070,9	1219,0
Dotacje – dopłaty bezpośrednie	39,8	228,8	341,2	1750,9	163,9
Wartość produkcji z dopłatami	1095,2	589,0	595,0	589,0	595,0
Wskaźnik opłacalności I	589,0	595,0	1717,8	2563,8	2000,2
Wskaźnik opłacalności II*	3741,9	1823,8	2909,2	103,7	113,1

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 4. Kalkulacja produkcji mieszanki zbożowej w grupach w latach 2006-2007 [zł/ha]

Wyszczególnienie	Grupy obszarowe gospodarstw [ha]				
	1,0-10,0		10,01-30,0		30,01-50,0
Rok	2006	2006	2007	2006	2007
Wartość produkcji	1076,3	1837,5	1105,7	2829,8	1344,0
Koszty bezpośrednie	2205,0	449,4	655,2	505,1	552,3
Nadwyżka bezpośrednia	477,8	523,4	626,9	1182,3	600,6
Koszty pozostałe razem	2277,5	866,3	1681,6	619,8	688,2
Suma kosztów	462,2	499,0	469,7	507,4	1069,2
Dochód brutto	1343,4	967,3	1051,3	947,4	1030,8
Dotacje – dopłaty bezpośrednie	7,0	494,1	138,4	1778,5	396,6
Wartość produkcji z dopłatami	1174,2	589,0	595,0	589,0	595,0
Wskaźnik opłacalności I	589,0	595,0	1665,3	2432,5	1694,7
Wskaźnik opłacalności II*	3424,8	1933,0	2800,0	100,7	136,8

Źródło: obliczenia własne.

Tabela 5. Przyrost wartości wskaźnika opłacalności pod wpływem zwiększenia produkcji o kwotę dopłat bezpośrednich [%]

Wyszczególnienie	Zmiany wartości wskaźnika [%] w gospodarstwach [ha]						Średnia
	1,0-10,0		10,01-30,0		30,01-50,0		
Rok	2006	2007	2006	2007	2006	2007	
Pszenica	40,6	x	33,0	18,4	37,0	19,1	29,6
Żyto	48,4	28,1	48,4	25,5	47,9	25,2	37,2
Pszenżyto	52,2	30,2	41,7	18,9	47,7	25,7	36,1
Mieszanka zbożowa	54,7	32,4	53,3	21,0	43,8	27,0	38,7
Średnio/Rok	49,0	30,2	44,1	21,0	44,1	24,2	x

Źródło: obliczenia własne.

Wnioski

Od objęcia Polski systemem płatności obszarowych do producentów zbóż adresowane jest wsparcie drogą nierynkową. Dla części gospodarstw, szczególnie tych mniejszych, dopłaty bezpośrednie stały się źródłem uzupełnienia potrzeb socjalnych i w mniejszym stopniu przeznaczane są na środki do produkcji. Z doświadczeń ostatnich 3 lat wynika, iż w miarę wzrostu cen płodów rolnych (relatywnie wyższego aniżeli cen nakładów do produkcji rolniczej) znaczenie tego instrumentu jako wsparcia dochodów zmniejsza się. Umacnianie złotego w roku 2007 oraz sztywno przyjęty kurs EUR/PLN na określony dzień niekorzystnie wpłynął na poziom dopłat bezpośrednich w Polsce. Zdaniem rolników – producentów żywności – dopłaty zostały przejęte najczęściej przez pośredników, dostawców środków do produkcji rolnej oraz w wyniku zaniżania poziomu cen zbóż w skupach. Dane empiryczne potwierdziły jednak wzrost wartości wskaźnika opłacalności – na skutek dodania do produkcji kwot płatności – średnio 44-49% w roku 2006 oraz 21-30% w roku 2007. Na bardziej intensywne gatunki zbóż w zakresie opłacalności dopłaty bezpośrednie wpłynęły w mniejszym stopniu.

Literatura

- Kopeć B.** 1983: Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych. AR we Wrocławiu, nr 263.
Ranoszek E., Ranoszek W., Załęski J. 1994: Miasto i gmina Milicz. Wrocław.
Witek T., Górski T., Kern H., Żukowski B., Budzińska K., Filipiak K., Fiuk M., Strzelec J. 1993: Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej wg gmin. IUNG, Puławy, 154-155, 241.
Wojtasik B. 2006: Dopłaty bezpośrednie – nowy instrument finansowy w rolnictwie. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 1, 44-57.

Summary

One of the most important factor of family farms functioning and their existing is gaining incomes. The incomes are determined by the level of profitability – in which plant production. Because of range and role played by cereals in global agricultural production in condition of Poland and Lower Silesia region in the study the influence of direct payments for economic efficiency of this production profile has been presented. The researches confirmed increased meaning of this kind of financial support while decreasing of cereals price level. In case of high level prices for cereals in the year 2007 the direct payments played relatively less important role than in conditions to 2006.

Adres do korespondencji:

dr inż. Tomasz Berbeka
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Katedra Ekonomii i Zarządzania
Pl. Grunwaldzki 24 a
50-353 Wrocław
tel. (0 71) 320 17 76
e-mail: berbeka1@tlen.pl